

מבט על, גיליון 386, 21 בנובמבר 2012

היבטים בינלאומיים של מבצע "עמוד ענן"

עודד ערן

בכל פעולה צבאית של ישראל מול שכנותיה מעורבים שיקולים בינלאומיים שעליהם לקחת בחשבון. עם זאת, דומה שמעולם לא נדרשה ישראל לרגישות פוליטית כה רבה לנסיבות האזוריות, כמו זו שעליה להפגין במבצע "עמוד ענן" בעזה. מדינות במזרח התיכון עברו שינויי משטר עמוקים מאז מבצע עופרת יצוקה ב-2008-2009, כאשר השינוי המשמעותי ביותר – בהקשר למבצע בעזה – התרחש כמובן במצרים.

במהלך מבצע עופרת יצוקה, ישראל הייתה יכולה להניח שקיימת הסכמה שבשתיקה עם מצרים, שנכון לאותו זמן ניהלה עימות מתמשך עם האחים המוסלמים. תנועת האחים המוסלמים במצרים, שהיא ארגון הפועל כהנהגה רוחנית לתנועות אחיות ברחבי העולם הערבי, לרבות החמאס – מחזיקה בידה כיום את מוסד הנשיאות, שולטת בממשלה, בפרלמנט, ואף בצבא ביססה התנועה את עליונותה. האחים המוסלמים הצהירו על התנגדותם להסכם השלום עם ישראל (1979) מאז שנחתם. עוד קודם לקריסתו של משטר מובארכ היו קשריה של מצרים עם ישראל קרים וחסרי חיות. החרג היחיד היה ערוצי ההידברות הפתוחים, שנשמרו בין רשויות הביטחון של שתי המדינות. הסיוע הכלכלי האמריקאי, ובייחוד הסיוע הצבאי, היו הדבק שהחזיק את יחסי ישראל עם מצרים. עליית האחים המוסלמים לשלטון הציבה איום גדול עוד יותר להידרדרות הקשרים האלה, שממילא היו בלתי יציבים. ואכן, עם התפרצות סבב האלימות הנוכחי, הזדרזה מצרים להחזיר מישראל את שגרירה שזה עתה מונה. מתקפה קרקעית מצד ישראל עלולה לדחוף את מצרים לפעול כנגד האינטרס החיוני שלה עצמה ולנקוט צעדים קיצוניים אף יותר. אלה בתורם ישפיעו באופן ישיר על קשרי מצרים עם ארצות הברית ועל הסיוע הכלכלי העתידי שהאחרונה מעניקה לה.

הקשרים עם ארצות הברית נמצאים גם בראש מעייניהם של מקבלי ההחלטות בישראל. הנשיא אובמה שוחח עם ראש הממשלה נתיניהו ב-16 בנובמבר 2012, ו"אשר שוב את תמיכתה של ארצות הברית בזכותה של ישראל להגן על עצמה". גם לאחר שיחת הטלפון בין נשיא ארצות הברית לנשיא מצרים ב-19 בנובמבר 2012, לא היה סימן כלשהו לכך שארצות הברית לוחצת להגביל את פעילותה הצבאית של ישראל. ברור לצדדים שכל פעולה קרקעית שתביא לנפגעים רבים, ובמקביל תדחף את מצרים לפינה מבחינה פוליטית, עלולה לגרום להסתבכות בקשרי ארצות הברית עם מצרים, שממילא אינם יציבים. העובדה שנשיא ארצות הברית בחר לעמוד לצדה של ישראל במבחן הראשון מאז בחירתו לנשיא, התקבלה בישראל בתחושת הקלה, וכהוכחה כנגד אלה שציפו לנשיא אמריקאי "נוקם" במהלך כהונתו השנייה. ישראל שואפת להרוויח הון מאווירה חיובית זו, בייחוד כל עוד הסוגיה המרכזית, דהיינו איראן, היא עדיין הדוחקת ביותר על סדר היום הישראלי-אמריקאי, וישראל חותרת להגיע להבנות ותיאום מלא ככול האפשר עם ארצות הברית. מסיבה זו, השגת הפסקת אש מוקדמת והסרת העימות עם חמאס מסדר היום, גם אם באופן זמני, היא קריטית לאינטרסים ארוכי הטווח של ישראל.

במעגל החשיבות השני, המנהיגות הישראלית לוקחת בחשבון את ההשלכות של פעולותיה בעזה על קשריה עם הרשות הפלסטינית, ירדן וטורקיה. ניתן להניח שאחד הגורמים שהניעו את חמאס להסלים את סבב האלימות הנוכחי היה הרצון להקדים את "הניצחון" הצפוי לרשות הפלסטינית, כאשר זו תעלה את בקשתה לזכות במעמד של מדינה שאינה חברה באו"ם. בעוד שהמהלך הפלסטיני מעורר כעס בירושלים, ברור שיהיה זה אבו-מאזן, שעמו תאלץ הממשלה החדשה בישראל לדבר לאחר הבחירות בישראל ב-22 בינואר 2013. אבו-מאזן מצדו יכול לרסן את תגובותיו

כלפי מתקפות האוויר של ישראל, אך גם הוא, כמו מצרים, יאלץ להגיב ביתר חריפות אם ישראל תשגר כוחות קרקע, וודאי אם תכבוש מחדש את עזה.

ככל שממשיך העימות בין חמאס לישראל, וכמובן אם יסלים למתקפה קרקעית, תמצא עצמה גם ירדן מול בעיה גוברת מצד האופוזיציה של האחים המוסלמים. ישראל עוקבת בדאגה רבה אחר המצב הפנימי בירדן, ויש לה אינטרס עמוק לראות את החזרת היציבות אצל שכנתה המזרחית.

למרות המאמצים המחודשים לשפר את היחסים עם טורקיה, ראש ממשלת טורקיה ביקר בחריפות רבה את תגובת ישראל למתקפת הטילים מצד חמאס. במקביל הוא ניסה לקחת חלק במאמצים לסיים את העימות הצבאי. ישראל נהגה כהלכה כאשר לא הגיבה לחד-צדדיות של טורקיה, ועליה להימנע מלזקוף לזכותה של טורקיה תרומה כלשהי להפסקת האש, אם וכאשר זו תושג.

מועצת שרי החוץ של האיחוד האירופי פרסמה ב-19 בנובמבר 2012 הצהרה, לפיה היא מגנה בחריפות את מתקפת הטילים על ישראל ומכירה בזכותה של ישראל להגן על אזרחיה. כמו כן היא קראה לשמירה על מידתיות ולהפסקה מידית של האלימות. ירושלים יכולה להיות שבעת רצון מהצהרה זו. אם הפסקת האש תישמר לאורך זמן, לא יהיה מנוס מהקמת מנגנון לפיקוח ובקרה. סביר להניח כי ארצות הברית לא תהיה מעורבת בכך ישירות, אך יש אפשרות שהאיחוד האירופי יהיה שותף לביצוע המשימה, בין אם כגוף אחד ובין אם באמצעות מדינות חברות בודדות. מנגנון כזה יהיה מן הסתם כפוף לכתוב בהסכם שבבסיס הפסקת האש ולהסכמתה של מצרים. הניסיון שנרכש בעקבות יישום החלטת מועצת הביטחון של האו"ם 1701, אחרי מלחמת לבנון ב-2006, וההסדרים שסייעו לסיים את מבצע עופרת יצוקה ב-2008 - 2009, מעידים כולם על המגבלות שיש להסכמים כאלה. בהיעדר רצון אמיתי מצד ההנהגות משני צדי הגבול יהיה קשה לאטום את האזור בפני הברחת נשק. למצרים תפקיד מפתח במניעת החמאס וארגונים אחרים בעזה מלפעול בתוך עזה וממנה החוצה. ארצות הברית ואירופה יכולות בהחלט להשפיע על החלטתה של מצרים למנוע שימוש באדמתה כמסדרון מעבר לנשק בדרך לעזה.